

ΤΑ ΣΥΝΟΙΚΕΣΙΑ

ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

συνήθεια, ἡ ὁποία δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς σημερινούς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης νὰ κάμουν συνοικέσια με ἄλλας κοινωνικὰς τάξεις ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἰδικὴν των, ἣτο ἄγνωστος εἰς τοὺς βασιλεῖς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐκεῖνοι ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς σημερινούς συναδέλφους των κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ἐσκέφθησαν ποτὲ ὅτι ἔπρεπε νὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους εἰς τὸ ζήτημα τῶν συνοικεσίων καὶ νὰ θέσουν μεταξύ των ἓνα κοινωνικὸν φραγμὸν ἀνυπέρβλητον καὶ ἀνόητον. Δὲν ἐφαντάσθησαν ποτὲ ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ εἰς τὸ χρῶμα τοῦ βασιλικοῦ αἵματος καὶ τοῦ αἵματος τῶν ἄλλων ἢ εἰς τὰ χυμικὰ συστατικὰ τοῦ ὄργανισμοῦ των. Μολαταῦτα τὸ βασιλικὸν μεγαλεῖον εὐρίσκετο τότε πολὺ ὑψηλότερα παρὰ σήμερα καὶ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἦτο ἀπόλυτος, πρὸς τὴν ὁποίαν δὲν ἤμπορεῖ νὰ συγκριθῆι καθόλου ἡ ἐξουσία τῶν σημερινῶν συνταγματικῶν βασιλέων.

Κανένας νόμος δὲν ὑπῆρχεν, ὁ ὁποῖος νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας βασιλεῖς νὰ ἐκλέγουν σύζυγον ἀπὸ ὀρισμένην κοινωνικὴν τάξιν ἢ νὰ ὑπανδρεύουν τὰς θυγατέρας των ὁμοίως με ἀνθρώπους ὀρισμένης τάξεως. Ἡ ἐκλογὴ ἦτο ζήτημα τῆς ἀτομικῆς ἀρεσκείας τοῦ βασιλέως. Ὁ Θεοδόσιος Β' ἐνυμφεύθη τὴν πτωχὴν Ἀθηναίδα τὴν Ἀθηναίαν, ὁ Ἰουστινιανὸς τὴν Θεοδώραν κόρην τοῦ θηριοτρόφου Ἀκα-

κίου, ὁ Κωνσταντῖνος ΣΤ' πρῶτον μὲν κάποιαν Μαρίαν ἀπὸ τὸν Πόντον, ἔπειτα δὲ τὴν θαλαμηπόλον τῆς μητέρας του Θεοδότῃν, ὁ Θεόφιλος τὴν ἐκ Παφλαγονίας Θεοδώραν, ὁ δὲ Ρωμανὸς Β' τὴν Θεοφανὸν κόρην ἑνὸς καπήλου. Ἡ μόνη ὑποχρέωσις τῶν βασιλέων ἦτο ὅτι ὤφειλαν νὰ ἐκλέξουν σύζυγον χριστιανὴν, διὰ τοῦτο ὁσάκις ἐτύχαινε νὰ προτιμηθῇ γυναῖκα ἀλλόθρησκος, ἐπρεπεν ἐξάπαντος αὐτὴ νὰ βαπτισθῇ. Δὲν ἐπετρέπετο ν' ἀναγορευθῇ βασίλισσα τοιαύτη εἰς κράτος, τὸ ὁποῖον κατὰ μέγα μέρος ἔζησε καὶ ἐμεγαλοῦρησε διὰ τὸν χριστιανισμόν καὶ διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ περίπτωση αὐτὴ ἦτο σπανία καὶ ἐπαρουσιάζετο μόνον κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἰδρύσεως τοῦ μεγάλου ἑλληνικοῦ κράτους, ὅτε ὑπῆρχαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρομεν τὴν πολυθρύλητον Ἀθηναΐδα, τὴν ἀπόκληρον κόρην τοῦ εἰδωλολάτρου φιλοσόφου Λεοντίου, ἣ ὁποία πρὶν στεφανωθῇ τὸν Θεοδόσιον ἔστρεψε νὰ γίνῃ χριστιανὴ καὶ βαπτισθεῖσα ὠνομάσθη ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον Εὐδοκία. Ὁ γάμος αὐτὸς ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως. Οἱ βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν καὶ ἄρχαί Ρωμαῖοι καὶ αὐτοκράτορες Ρωμαίων ἐπιλοφοροῦντο καὶ τὸ ὅλον κράτος ρωμαϊκὸν ἐλέγετο, διότι ἦτο συνέχεια τοῦ ἀρχαίου ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἦσαν οἱ Ἕλληνες, ἐντὸς ὀλίγων αἰῶνων ἐξελληνίσθη καθ' ὅλοκληρίαν τὸ κράτος καὶ οἱ βασιλεῖς μαζί. Ἐνῶ δὲ ἕως τὰ μέσα τοῦ 5^{ου} αἰῶνος αἱ βασίλισσαι ἦσαν χριστιαναὶ μὲν, ἀλλὰ ξένοι τὴν ἐθνικότητα ἢ Ρωμαῖαι ἢ βαρβαρικῆς καταγωγῆς, πρώτην φοράν ἐπὶ τοῦ Θεοδοσίου Β' ἀνέρχεται εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως γνησία Ἕλληνις καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὴν κοιτίδα τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ παγκοσμίου πολιτισμοῦ. Κυρίως ἀπὸ τῆς Εὐδοκίας ἀρχίζει ὁ ἐντελής ἐξελληνισμὸς τῆς βασιλικῆς αὐλῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐὰν δὲ κρίνωμεν ἀπὸ τὰς εἰδήσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, φαίνεται ὅτι καὶ τότε τὸ συνοικέσιον τῆς Ἑλληνίδος Εὐδοκίας ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῆς κοινωνίας καὶ ἐπροξένησεν εἰς αὐτὴν κάποιαν ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν, ἐκεῖνος δὲ πού ἐπεχείρησε

καὶ ἐκοπίασε πολὺν νὰ εὕρη ἢ νὰ πλάσῃ λέξεις διὰ νὰ μᾶς παραστήσῃ τρόπον τινὰ ζωγραφιστὰ τὰ χαρίσματά της ἐκρινεν ἀπαραίτητον νὰ τὴν ὀνομάσῃ *Ἑλλαδικὴν παρθένον*, ἥτοι κόρην καταγομένην ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Τῷ ὄντι ὁ δὺο περίπου αἰῶνας κατόπιν ἀκμάσας συγγραφεὺς τοῦ λεγομένου Πασχάλιου Χρονικοῦ χαρακτηρίζει τὴν Εὐδοκίαν «νεωτέραν καθαρὰν, εὖστολον, λεπτοχαράκτηρον, εὖρινα, ἀσπροτάτην ὡσεὶ χιών, μεγαλόφθαλμον, ὑποκεχαρισμένην, οὐλοξάνθοκομον, σεμνόποδα, ἐλλόγιμον, Ἑλλαδικὴν παρθένον»¹.

Μόνον ἓνας νόμος ὑπῆρχε περιορίζων τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν τοῦ βασιλέως. Ἦτο ἀπηγορευμένον νὰ πάρῃ γυναῖκα, ἢ ὅποια εἶχεν ἀτιμον ἐπάγγελμα. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη περιελάμβανε καὶ τοὺς συγκλητικούς τοὺς ἀνωτάτους ἄρχοντας τῆς πολιτείας. Ὅτε ὅμως ὁ Ἰουστινιανός, διάδοχος τοῦ θεοῦ του Ἰουστίνου καὶ συγκλητικός, εἶδε τὴν πρῶην ἠθιοποῖον Θεοδώραν νὰ γνέθῃ μαλλίᾳ εἰς ἓνα εὐτελὲς ὑπόγειον τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ νὰ κερδίξῃ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον τῆς ἐντίμου πλέον ζωῆς καὶ ἀπεράσισε νὰ συνδέσῃ τὴν μετέπειτα τύχην τῆς διαβοήτου ἐκείνης γυναικὸς πρὸς τὸν λαμπρότερον θρόνον τῆς οἰκουμένης, ἔπεισε τὸν βασιλέα νὰ τροποποιήσῃ τὴν διάτάξιν, ὥστε νὰ ἐπιτρέπεται ὁ γάμος μὲ τοιαύτην γυναῖκα, εἰάν εἶχεν ἀφήσει τὴν παλαιὰν ζωὴν καὶ ἀπεράσισε νὰ ζῆ ἐντίμως. Μόλις ἐδημοσιεύθῃ ὁ νόμος, ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνυμφεύθῃ ἀμέσως τὴν Θεοδώραν. Ἡ πληροφορία τοῦ Προκοπίου περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ὅτι «ἀδύνατον ὄν ἄνδρα συγκλητικὸν ἐς ἀξίωμα βουλῆς ἦκοντα ἑταῖρα γυναικὶ ξυνοικίξασθαι, νόμοις ἄνωθεν τοῖς παλαιωτάτοις ἀπορηθέν, λῦσαι τοὺς νόμους τὸν βασιλέα νόμῳ ἑτέρῳ ἠνάγκασε καὶ τοῦνθένδε ἅτε γαμετῇ τῇ Θεοδώρᾳ ξυνόκησε καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν βάσιμον κατεστήσατο τὴν πρὸς ἑταῖρας ἐγγύην»², εἶναι ὑπερβολικὴ ὡς πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς Θεοδώρας εἰς τὴν ἐποχὴν πού τὴν ἐγνώ-

¹ ἔκδ. Βόννης σελ. 577.

² Ἀνέκδ. ἔκδ. Βόννης σελ. 66.

ρισεν ὁ Ἰουστινιανός. Ὅπωςδήποτε ἡ Θεοδώρα ὀλίγον κατόπιν ἔχειρετίσθη ἀπὸ τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς βασίλισσα καὶ καθ' ὄλον τὸ διάστημα τῆς νέας ἀνεπίστου ζωῆς ἔδειξεν ὅτι δὲν ἦτο ἀναξία τῆς βασιλικῆς πορφύρας,

* * *

Συνέβη δὲ ἐνίοτε οἱ βασιλεῖς νὰ κάμουν κατάχρησιν τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας των. Παρερηνηεύοντες τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρως ἐκλογῆς ἐνόμισαν ὅτι εἶχαν τὴν ἐξουσίαν ὡς παντοδύναμοι μονάρχαι νὰ κάμουν χρῆσιν τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ χωρὶς κανένα περιορισμὸν καὶ ἀσχέτως πρὸς κάθε ἄλλην θεμελιώδη διάταξιν τῆς πολιτείας καὶ ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐκανόνιζε εἴτε τὸν βαθμὸν τῶν συγγενικῶν σχέσεων εἴτε τὸν τρόπον τῆς διαλύσεως τοῦ ὑπάρχοντος γάμου καὶ τῆς συνάψεως νέου εἴτε καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν γάμων. Ἡ αὐθαιρέσις αὕτη ἔγινεν ἀφορμὴ σοβαρῶν σκανδάλων, τὰ ὁποῖα συνετάραξαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν κοινωνίαν.

Ὁ Ἡράκλειος ἔλαβε δευτέραν γυναῖκα τὴν ἀνεψιάν του Μαρτίναν κόρην τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας. Ὁ παράνομος γάμος ἀνέτρεπεν ὄχι μόνον τοὺς κανόνας τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας. Εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἰπποδρομίου ὁ λαὸς εὗρισκεν ἀφορμὴν νὰ χλευάζῃ τὸ ἄσημον συνοικέσιον, ὃ δὲ πατριάρχης Σέργιος δὲν ἔπαυε δι' ἐπιστολῶν νὰ παρακαλῇ καὶ νὰ νουθετῇ αὐτὸν νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς αὐτό. Ἐν τούτοις ὁ Ἡράκλειος δὲν ἠθέλησε νὰ μεταβάλλῃ γνώμην καὶ τελευταῖα διὰ νὰ παύσῃ κάθε ἐνόχλησις ἐκ μέρους τῆς ἐκκλησίας ἀπεκρίθη εἰς τὸν Σέργιον, ὅτι ἐκεῖνος μὲν ὡς ἀρχιερεὺς καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀρχηγὸς ἔκαμεν ἀρκετὰ καλὰ τὸ καθήκον του καὶ ἄς μείνῃ πλέον ἡσυχος, αὐτὸς δὲ μόνος ἔχει νὰ σκεφθῇ διὰ τὸ συνοικέσιον καὶ ὄχι κανεὶς ἄλλος¹. Τὸ δὲ παράδοξον εἶναι ὅτι καὶ ὑπεχρέωσε τὸν πατριάρχην νὰ τὸν εὐλογήσῃ τὸν γάμον. Καὶ τοιοῦτοτρόπως κατήντησε πολὺ περισσότερον σκανδαλώδης ἡ ὑποχώρησις

¹ *Νικηφόρου Πατριάρχου, Χρονογραφία* ἔκδ. Βόννης σελ. 16-17.

τοῦ πατριάρχου παρὰ ἢ παράνομος αὐθαιρεσία τοῦ ἀπολύτου μονάρχου.

Ὁ Κωνσταντῖνος ΣΤ' διὰ τὰ πάρη τὴν θαλαμηπόλον Θεοδότην ἐχώρισε χωρὶς κανένα λόγον τὴν πρώτην σύζυγον Μαρίαν. Ὁ ἱερεὺς τῶν ἀνακτόρων Ἰωσήφ ὑπεχρεώθη νὰ τὸν στεφανώσῃ χωρὶς τὴν ἄδειαν τῆς προϋσταμένης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς. Ἡ κοινωνία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐσκανδαλίσθη καὶ ἡ πολυάριθμος τάξις τῶν μοναχῶν ἐταράχθη. Ὁ ἀγαθὸς πατριάρχης Ταράσιος εὐρέθη εἰς δύσκολον θέσιν μεταξὺ τῆς βασιλικῆς παρανομίας, ἡ ὁποία δὲν ἤμποροῦσε ν' ἀπογίνη, καὶ τῆς κατακραυγῆς τῆς κοινωνίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἤμποροῦσε νὰ ξεφύγῃ. Διὰ τὰ ἱκανοποίησιν δὲ ὀπωσδήποτε τὰ δύο ἀντίθετα μέρη, ἐδέχθη μὲν τὸν γάμον ὡς κατ' οἰκονομίαν τελεσθέντα, ἀλλὰ καὶ καθήρεσε τὸν Ἰωσήφ, διότι παρανόμως τὸν ἐτέλεσεν. Ὁμολογουμένως ἡ ἀπόφασις τοῦ πατριάρχου ἦτο ἀρκετὰ εὐφυῆς. Τὰ πνεύματα κατευνάσθησαν καὶ τὰ πράγματα ἡσύχασαν. Ἀλλ' ὅτε ὁ διάδοχος βασιλεὺς Νικηφόρος Α' ἠνάγκασε τὸν νέον πατριάρχην Νικηφόρον νὰ λύσῃ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ Ἰωσήφ, τὸ σκάνδαλον ἐγεννήθη ἐκ νέου. Ἡ μοναχικὴ τάξις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου διέκοψε κάθε ἐκκλησιαστικὴν σχέσιν πρὸς τὸν πατριάρχην. Διὰ τὰ ἡσυχάσουν τὰ ἐρεθισμένα πνεύματα ὁ βασιλεὺς συνεκάλεσε σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ πατριάρχου. Κατὰ τὸν Θεόδωρον Στουδίτην ἡ σύνοδος ἀνεγνώρισε τὸν γάμον τοῦ Κωνσταντίνου ὡς γενόμενον κατ' οἰκονομίαν καὶ ἐξέφερε τὴν γνώμην, ὅτι πρέπει νὰ παραβλέπη κανεὶς τοὺς ἐκκλησιαστικὸς νόμους, ὅταν πρόκηται διὰ βασιλεῖς, διότι ἐπὶ τῶν βασιλέων δὲν ἰσχύουν οἱ θεῖοι νόμοι¹. Ἡ γνώμη αὕτη ἐστηρίζετο εἰς τὸ ρωμαϊκὸν δόγμα ὅτι «ὁ βασιλεὺς τοῖς νόμοις οὐχ ὑπόκειται καὶ ὅπερ ἀρέσκει τῷ βασιλεῖ νόμος ἐστὶ», τὸ ὁποῖον εἰσεχώρησε μὲν καὶ εἰς τὴν νομοθεσίαν τοῦ βυζαντιανοῦ κράτους, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς παράδοσις παρὰ ὡς ἐν ἰσχύϊ δίκαιον. Τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ τὰς διατάξεις τῆς

¹ Πατρολογία Migne τόμ. 99 σελ. 1017, 1025 καὶ 1032.

Ἐπαναγωγῆς, ἡ ὁποία ἐκδοθεῖσα τὸ 886 καθώρισε πολὺ διαφορετικὰ τὰς σχέσεις βασιλείας καὶ ἐκκλησίας. Κατὰ τὸ 4^{ον} ἄρθρον τοῦ Α' τίτλου «ὐπόκειται ἐκδικεῖν καὶ διατηρεῖν ὁ βασιλεὺς πρῶτον μὲν πάντα τὰ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ γεγραμμένα, ἔπειτα δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν ἑπτὰ ἀγίων συνόδων δογματισθέντα, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐγκεκριμένους ρωμαϊκοὺς νόμους». Ὡστε ὁ βασιλεὺς δὲν εἶναι ἀνώτερος κανενὸς νόμου, τοῦναντίον δὲ καὶ καθῆκον ἔχει ὄχι μόνον νὰ προσέχη καὶ ν' ἀπαιτῆ ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του νὰ τοὺς φυλάττον, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος νὰ τοὺς τηρῇ γινόμενος εἰς τοὺς ἄλλους παράδειγμα καλόν. Ἐπομένως ὡς κατάχρησις ἐξουσίας πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡσάκως οἱ βασιλεῖς ἠθέλησαν αὐθαιρέτως νὰ ἐπιβάλουν τὴν παράνομον θέλησίν των εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Ὁ Λέων 5' παρὰ πάντα πολιτικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν νόμον ἠθέλησε νὰ κάμη καὶ τέταρτον γάμον μετὰ τὴν Ζωὴν Καρβουνοψίναν. Τὸ παράδοξον δὲ εἶναι ὅτι παρέβη μίαν θεμελιώδη ἀρχαίαν πολιτικὴν διάταξιν καταχωρισθεῖσαν καὶ εἰς τὴν Ἐπαναγωγὴν, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Τῷ ὄντι εἰς τὸ 21^{ον} ἄρθρον τοῦ ΙΔ' τίτλου λέγεται «εἴ τις τολμήσειεν πρὸς τέταρτον τὸν οὐ γάμον ἔλθεῖν, οὐ μόνον ἀντ' οὐδενὸς ὁ τοιοῦτος γάμος λογισθήσεται, ἀλλ' οὔτε οἱ ἐξ αὐτοῦ τεχθέντες παῖδες γνήσιοι λογισθήσονται». Παρὰ τὸν νόμον αὐτὸν καὶ παρὰ τὰς θελεμιώδεις διατάξεις περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ βασιλέως ὅτι «βασιλεὺς ἐστὶν ἔννομος ἐπιστασία» (τίτλ. Α' ἄρθρ. 1^{ον}) καὶ ὅτι «ἐπισημότετος ἐν ὀρθοδοξίᾳ καὶ εὐσεβείᾳ ὀφείλει εἶναι ὁ βασιλεὺς» (τίτλ. Α' ἄρθρ. 5^{ον}) ὁ Λέων ἐπέμενεν εἰς τὴν παρανομίαν του, ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκκλησία δὲ τοῦ ἔδιδεν ἄδειαν, εὔρε κάποιον πειθήνιον ἱερέα Σινάπην ἐπονομαζόμενον, ὅστις τὸν ἐστεφάνωσε. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο τότε ὁ Νικόλαος Μυστικός, ἓνας ἀπὸ τοὺς διαπρεπεστέρους ἱεράρχας τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ὁ Νικόλαος ἐπροσπάθησε πολὺ νὰ μεταπείσῃ τὸν Λέοντα νὰ μὴ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἀπόφασίν του, ἀφοῦ δὲ εἶδεν ὅτι συνετελέσθη τὸ κακόν, τὸν ἀπέκλεισεν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. Εἶναι ἀξία ἀληθῶς πατριάρχου

ἢ εὐστάθεια, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὁ Νικόλαος εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην μὴ θελήσας νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰς συστάσεις ποῦ τοῦ ἐγίνοντο. Ὅσοι τοῦ ἔλεγον, ὅτι πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν βασιλικὴν ἐπιθυμίαν, τοὺς ἀπαντοῦσε «μέγα μὲν τὸ τῆς βασιλείας πρᾶγμα καὶ δέον πείθεσθαι βασιλεῦσι μηδὲ τοῖς προστάγμασιν αὐτῶν ἀντιτείνειν, ἀλλ' ἐν ἐκείνοις τοῖς προστάγμασιν, ἐν οἷς διαφαίνεται τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα. Προστάσει δικαιοπραγεῖν; Τοῦτο βασιλικὸν ἀληθῶς πρόσταγμα καὶ δεῖ μὴ ἀντιλέγειν. Εἶπεν ἄλλο τι πράττειν τῶν σύστασιν φερόντων καὶ τιμὴν τῇ ἀρχῇ καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα τελούσι; Ποιεῖν ταχέως τὸ προσταττόμενον. Ταῦτα βασιλικά. Κελεύει πάλιν οἷα τὰ τοῦ διαβόλου πονηρὰ ὑποβλήματα εἰς θεὸν ἀσεβεῖν; Τοῦτο οὐ βασιλικόν. Οὐκοῦν οὐδὲ πειστέον αὐτῷ, ἀλλ' ὡς ἀσεβοῦς ἀνδρὸς ἀσεβὲς πρόσταγμα παρὰ φραῦλον ποιητέον»¹. Ὅσοι δὲ περισσότερον ἔντονα καὶ ἀπειλητικὰ ἔζητοῦσαν νὰ ἐκδώσῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀδειαν καὶ νὰ μὴ ἀνασκαλεῖν ἐκκλησιαστικούς κανόνας καὶ νόμους, διότι τοῦ βασιλέως ἡ θέλησις εἶναι ἄγραφος νόμος, δὲν ἐδίσταζε νὰ τοὺς ἀποκριθῇ, ὅτι πράγματι εἶναι ὁ «βασιλεὺς ἄγραφος νόμος, οὐχ ἵνα παρανομῇ καὶ πράττῃ ἀπλῶς τὰ δοκοῦντα, ἀλλ' ὥστε τοιοῦτον εἶναι διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ τῶν ἀγράφων, οἷος ὁ νόμος ὁ ἔγγραφος. Εἶ γὰρ βασιλεὺς τῶν νόμων ἐχθρὸς καὶ πολέμιος, τίς τοὺς νόμους φοβήσεται; »². Ὅπως δὲ ποτε ὁ Λέων διὰ νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν πρᾶξιν του καθήρσε καὶ ἐξώρισε τὸν πατριάρχην καὶ συνεκάλεσε σύνοδον μερικῶν πειθηγιῶν ἀρχιερέων, εἰς τὴν ὁποίαν παρεκάθησαν καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα ἐλθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ἡ σύνοδος ἐπεκύρωσε τὸν τέταρτον γάμον τοῦ Λέοντος.

Παραδείγματα τοιαύτης παρανομίας τῶν βασιλέων μας εὐτυχῶς δὲν ὑπάρχουν πολλά, ὁσάκις δὲ ἐπαρουσιάζοντο, ἡ ἐκκλησία ἠναγκάζετο νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ τὴν βίαν κατόπιν σφοδρᾶς πάλης.

¹ Πατρολογία Migne τόμ. 111 σελ. 209.

² ἀνωτ. σελ. 199.

Συνοικέσια μεταξύ τῶν Ἑλλήνων βασιλέων καὶ τῶν ξένων δυναστειῶν ἦσαν ἀπηγορευμένα, καθὼς λέγει ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος. Αἴτησις ξένου βασιλέως νὰ συμπεθεριάσῃ με τοὺς ἰδικούς μας βασιλεῖς ἢ δίδων ἢ λαμβάνων νύμφην ἐθεωρεῖτο παράλογος καὶ ἀπρεπής. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπῆρχε διὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ «διάταξις φροβερὰ καὶ ἀπαραποίητος τοῦ μεγάλου καὶ ἁγίου Κωνσταντίνου» γραμμένη εἰς τὴν διαθήκην του, ἢ ὅποια ἔκειτο εἰς τὴν ἱερὰν τράπεζαν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Σύμφωνα με τὴν διάταξιν αὐτὴν ποτὲ δὲν ἔπρεπε νὰ συμπεθεριάσῃ βασιλεὺς Ρωμαίων με ἔθνος ξένον, πρὸ πάντων δὲ ἀλλόπιστον καὶ ἀβάπτιστον, παρὰ μόνον με τοὺς Φράγκους, ὅπως ἐλέγοντο τότε οἱ γερμανικοὶ καὶ νεολατινικοὶ λαοί. Ἡ ἐξαιρέσις τῶν Φράγκων ὀφείλετο εἰς τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος εἶχε καταγωγὴν φραγκικὴν καὶ πολλὰ σχέσεις ὑπῆρχαν μεταξύ Ρωμαίων καὶ Φράγκων. Ὁ παραβάτης τῆς διατάξεως ἔπρεπε ν' ἀναθεματισθῇ καὶ νὰ ἐκδιωχθῇ ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν¹.

Μολαταῦτα παρὰ τὴν κατὰ παράδοσιν φερομένην διαθήκην τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου τὰ συνοικέσια με ξένους βασιλεῖς χρονολογοῦνται ἤδη ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰῶνος, ἢ μόνη δὲ διάταξις τῆς διαθήκης, τὴν ὅποιαν οἱ βασιλεῖς ἐφύλατταν ἀπαραβάτως, ἦτο ἡ θρησκεία τοῦ προσώπου, μετὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τὸ συνοικέσιον. Ἐπρεπε ἐξάπαντος νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν χριστιανισμόν καὶ νὰ βαπτισθῇ. Τῆς διατάξεως αὐτῆς μόνον μία ἐξαιρέσις ὑπάρχει.

Ὁ Ἰουστινιανὸς Β' ὅτε διέτριβεν ἐξόριστος εἰς τὴν Χερσῶνα, ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ χαγάνου τῶν Χαζάρων, ἢ ὅποια βαπτισθεῖσα ὠνομάσθη Θεοδώρα.

Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ἐνυμφεύθη ὁμοίως τὴν θυγατέρα τοῦ χαγάνου τῶν Χαζάρων, ἢ ὅποια γενομένη χριστιανὴ

¹ *Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, de administrando imperio, εκδ. Βόννης σελ. 85-87.*

μετωνομάσθη Εὐδοκία. Ἐξ αὐτῆς ἐγεννήθη ὁ Λέων Δ', ὁ ὁποῖος διὰ τὴν καταγωγὴν τῆς μητέρας ὀνομάσθη Χαζαρος. Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος ἀποδίδει ἐσφαλμένως τὸ συνοικέσιον τοῦτο εἰς τὸν Λέοντα, ὁ ὁποῖος «μέγα ἐκ τούτου ὄνειδος καὶ τῇ Ρωμαίων ἀρχῇ καὶ ἑαυτῷ προσετρίψατο ὡς τὰ προγονικά παραγγέλματα ἀκυρώσας καὶ παρ' οὐδὲν λογισάμενος»¹. Θέλων δὲ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ παράνομον αὐτὸ συνοικέσιον μὲ τὸν ἡγεμόνα τῆς Χαζαρίας ὃχι χάριν τοῦ Λέοντος, ἀλλὰ τρόπον τινὰ διὰ ν' ἀπομακρύνῃ καὶ ἐξαλείψῃ κάθε μομφὴν ἀπὸ τὴν βασιλικὴν αὐλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπιφέρει «πλὴν οὐδὲ ὀρθόδοξος χριστιανὸς ἦν ἐκεῖνος, ἀλλ' αἰρετικὸς καὶ εἰκονομάχος. Διὸ χάριν τῶν τοιούτων αὐτοῦ παρανόμων ἀσεβημάτων ἐν τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ διηνεκῶς ἀποκηρύττεται καὶ ἀναθεματίζεται ὡς καὶ τῆς τοῦ θεοῦ καὶ τῆς τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου διατάξεως παραβάτης καὶ ἀνατροπεύς»².

Ἡ Εἰρήνη διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ πάπα καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων Καρόλου τοῦ μεγάλου πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως τῶν εἰκονομάχων βασιλέων ἀρραβώνιασε τὸν υἱὸν τῆς Κωνσταντῖνον ΣΤ' μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ Καρόλου Ἐρυνθῶ. Ἀφοῦ δὲ ἔγινεν ἡ συνθήκη καὶ ὑπεγράφη καὶ μὲ ὄρκον ἐπεκυρώθη, ἐστάλησαν εἰς τὴν αὐλὴν του Ἑλληνες διδάσκαλοι διὰ νὰ διδάξουν εἰς αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἥθη τῆς ἑλληνικῆς αὐλῆς. Ἀργότερα ὁμως, ἐπειδὴ μετεβλήθησαν τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ ἐνόμισεν ἡ Εἰρήνη ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην τοῦ Καρόλου, διέλυσε τὸν ἀρραβῶνα καὶ ἐξήτησεν ἄλλην νύμφην διὰ τὸν υἱὸν τῆς Μαρίας τὴν Ποντίαν. Ὅτε δὲ πάλιν ὕστερα ὁ Κάρολος στεφθεῖς αὐτοκράτωρ τὸ 800 ἐσκέφθη νὰ συζευχθῇ τὴν Εἰρήνην διὰ νὰ ἐνώσῃ τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ Εἰρήνη διὰ νὰ στηριχθῇ εἰς τὸν κλονιζόμενον θρόνον τῆς ἐδέχθη

¹ ἀνωτ. σελ. 87.

² ἀνωτ.

τὴν πρότασιν, ἣ ὁποία ὁμως δὲν ἐπραγματοποιήθη, διότι ἐπρόλαβαν οἱ ἀντίπαλοί της νὰ τὴν ἐκθρονίσουν.

Ὁ Ρωμανὸς Α' διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ πολλοὺς Ἑλληνας αἰχμαλώτους τῶν Βουλγάρων ἔλαβε διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Χριστόφορον νύμφην Βουλγαρίδα βασιλόπαιδα, ἔδωσε δὲ μίαν ἀπομακρυσμένην συγγενὴ του σύζυγον πρὸς Βούλγαρον ἡγεμονόπαιδα. Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος θέλων νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἔδω τὴν παράβασιν τῆς διαθήκης τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὡς πρὸς τὸν δεύτερον γάμον λέγει ὅτι ὁ Ρωμανὸς ἦτο «ιδιώτης καὶ ἀγράμματος . . . καὶ οὔτε τῶν ἄνωθεν ἐν βασιλείοις τεθραμμένων οὔτε τῶν παρηκολουθηκότων ἐξ ἀρχῆς τοῖς ρωμαϊκοῖς ἐθισμοῖς οὔτε ἀπὸ γένους βασιλείου καὶ εὐγενοῦς . . . » Ἄλλως τε καὶ οὐδὲ αὐτοκράτορος καὶ ἐνθέσμου βασιλέως θυγάτηρ ἢ ἐκδιδομένη ἐτύγχανεν, ἀλλὰ τρίτου καὶ ἐσχάτου καὶ ἔτι ὑποχειρίου καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἐν τοῖς τῆς ἀρχῆς μετέχοντος πράγμασι»¹. Θέλων δὲ καὶ ἔδω νὰ ἐξαγνίσῃ τὴν βασιλικὴν αὐλὴν καὶ τὴν συγκλητὸν καὶ ὅλην τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, διότι ὁ Ρωμανὸς «ἔξω τοῦ κανόνος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ τῆς τοῦ μεγάλου ἁγίου βασιλέως Κωνσταντίνου διαταγῆς τε καὶ ἐντολῆς τοῦτο πεποίηκεν»², ἐπιφέρει ὅτι ὁ Ρωμανὸς «πολλὰ καὶ ζῶν ὠνειδίσθη . . . καὶ διεβλήθη καὶ ἔμισήθη παρὰ τε τῆς συγκλητῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου παντὸς καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, ὡς καὶ τὸ μῖσος ἐπὶ τοῦ τέλους γενέσθαι καταφανὲς καὶ μετὰ θάνατον ὁμοίως ἐξουθενεῖται καὶ διαβάλλεται καὶ ὑπὸ καταγνώμην τίθεται καὶ οὗτος ἀνάξιον πρᾶγμα καὶ ἀπρεπὲς εἰς τὴν εὐγενῆ πολιτείαν Ρωμαίων καινοτομήσας»³.

Ἐπὶ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου Φωκᾶ τὸ ἔτος 968 ὁ βασιλεὺς τῶν Γερμανῶν Ὅθων Α' ἐζήτησεν ὡς νύμφην διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Ὅθωνα Β' τὴν Θεοφανῶ θυγατέρα τοῦ Ρωμανοῦ Β', ἣ δὲ αὐλὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπήντη-

¹ ἄνωτ. σελ. 87-88.

² ἄνωτ. σελ. 88.

³ ἄνωτ. σελ. 88-89.

σεν εἰς τὸν πρεσβευτὴν τοῦ Ὀθωνος, ὅτι δὲ ἠκούσθη ποτὲ πορφυρογεννήτου βασιλέως πορφυρογέννητος θυγάτηρ νὰ λάβῃ ἄνδρα ξένον. Ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ φαίνεται ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου περὶ ἔξαιρέσεως τῶν Φράγκων δὲν εἶναι ἀκριβῆς καὶ ὅτι κατὰ κανόνα στηριζόμενον εἰς τὴν παράδοσιν τῆς διαθήκης τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου δὲν ἐπετρέποντο συνοικέσια μὲ ἀλλοφύλους καὶ πρὸ πάντων δὲν ἐπετρέπετο ὁ γάμος πορφυρογεννήτου κόρης μὲ ξένον, ὡσάκις δὲ ἐγίνοντο τοιαῦτα συνοικέσια, τοῦτο συνέβαινε διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους. Πράγματι δὲ ὁ Νικηφόρος ἀπέρριψεν ὀριστικῶς τὴν πρότασιν τοῦ Ὀθωνος, διότι οὗτος δὲν ἐξετέλεσε τὸν μόνον ὄρον τοῦ συνοικεσίου, ὅστις ἦτο ἡ ἀπόδοσις τῶν κτήσεων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, τὰς ὁποίας κατέλαβεν. Ὅτε δὲ ἡ αἴτησις ἐπανελήφθη ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Τσιμισκῆ, εὔρε τὴν ἑλληνικὴν αὐτὴν προθυμοτέραν αὐτὴν τὴν φορὰν. Ὁ βασιλεὺς ἔδωκε τὴν συγκατάθεσίν του, διότι δὲν ἤθελε ν' ἀπασχολῆται εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐνῶ ἔμελλε νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον ἰσχυρῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους ἔπρεπε νὰ κυριαρχήσουν καὶ ὄχι ἡ διαθήκη τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Ἡ Θεοφανὴ ἦτο μόλις δεκαεπτὰ ἐτῶν καὶ ἐστάλη εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου εὐρίσκοντο γαμβρὸς καὶ πενθερός, συνοδουμένη ἀπὸ μέγα πλῆθος Ἑλλήνων καὶ Γερμανῶν μεγιστάνων. Ὁ πάπας τῆς Ρώμης Ἰωάννης ΙΓ' ἔκαμε τὴν στέψιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Πέτρου τὴν 14 Ἀπριλίου 972.

Ἦτο ἡ πρώτη φορὰ, κατὰ τὴν ὁποίαν Ἑλληνὶς πορφυρογέννητος ἐνυμφεύετο ξένον ἡγεμόνα, ἔστω καὶ ἂν οὗτος ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Γερμανῶν. Οἱ Ἕλληνες βασιλεῖς οὐδέποτε ἀνεγνώριζαν εἰς τοὺς ξένους ἡγεμόνας βασιλικούς καὶ αὐτοκρατορικούς τίτλους, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζαν ἀπλῶς ρῆγας. Τὸ συνοικέσιον ἀποτελοῦσε μεγάλην συγκατάβασιν ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων καὶ μεγάλην τιμὴν διὰ τοὺς ἀγροίκους Γερμανούς, οἱ ὅποιοι ἔμειναν μὲ ἀνοικτὸν στόμα, ὅταν εἶδαν τὰ πολλὰ χαρίσματα καὶ πρὸ πάν-

των τὴν ὑψηλὴν μόρφωσιν τῆς Θεοφρανοῦς. Τὸ μόνον πρᾶγμα ποὺ δυσηρέστησεν ὀλίγον τοὺς Γερμανοὺς ἦτο ἡ μεγάλη πολυτέλεια τῆς ἑλληνικῆς μόδας εἰς τὴν γυναικειάν ἐνδυμασίαν, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν αὐτὴν μετεδόθη εἰς τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ ἡ σκέψις ὅτι ἐπραγματοποιήθη ἐπὶ τέλους τὸ ὄνειρόν των νὰ συμπεθεριάσουν μὲ τὸν ἑλληνικὸν θρόνον, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπὸ τὴν ἔποψιν δόξης καὶ μεγαλείου ὁ πρῶτος θρόνος τοῦ κόσμου, ἔσβησε γρήγορα ἀπὸ τὴν καρδίαν των κάθε αἴσθημα δυσαρεσκείας.

Καὶ διὰ τὰ ἠθικά του ἀποτελέσματα ὁ γάμος τῆς Θεοφρανοῦς ἀποτελεῖ ἓν' ἀπὸ τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς μεσαιωνικῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας. Ἡ Θεοφρανῶ δὲν ἐπῆγε μόνη εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὴν ἠκολούθησαν πολλοὶ Ἕλληνίδες ἐκ τῆς μορφωμένης κοινωνίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πολλοὶ Ἕλληνες λόγιοι, ὥστε ἡ αὐτὴ τῆς Γερμανίας μὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα ἐπαρουσίαζε ἐντελῶς ἑλληνικὸν χαρακτῆρα. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι μετεφύτευσαν πρώτην ἤδη φορὰν εἰς τὴν Γερμανίαν τὰ σπέρματα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἐγέννησαν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Γερμανῶν τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀνέρχονται τὰ πρῶτα μνημεῖα τῆς ἑλληνομαθείας τῶν Γερμανῶν, οἱ ὁποῖοι μετὰ αἰῶνας διὰ τῆς συνεχοῦς καλλιουργίας τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀπέβησαν οἱ πρῶτοι φιλόλογοι τοῦ κόσμου. Οἱ Ἕλληνες ἀκόλουθοι τῆς Θεοφρανοῦς συντελέσαντες εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Γερμανῶν ἔγιναν διὰ τῶν Γερμανῶν καὶ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν διδάσκαλοι. Ἐπειδὴ δὲ παιδεία καὶ πολιτισμὸς εἶναι δύο πράγματα ἀχώριστα, ἡ ἑλληνικὴ ἐκείνη κοινότης, ἡ ὁποία περιεστοίχιζε τὴν Θεοφρανῶ, ἀπετέλεσε τὴν πρώτην καὶ κυρίαν βᾶσιν τοῦ γερμανικοῦ καὶ εὐρωπαϊκοῦ καθόλου πολιτισμοῦ διὰ τῆς μεταφρυτεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ θεία πρόνοια τὰς θυγατέρας τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ Β' εἶχε προορίσει ὡς ὄργανα τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς τότε ἀγροίκους

λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ὀλίγα ἔτη ἀργότερα ἢ νεωτέρα ἀδελφὴ τῆς Θεοφανοῦς Ἄννα ἔγινεν ὁ πρῶτος θεμέλιος λίθος τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῶν βαρβάρων καὶ εἰδωλολατρῶν Ρώσων. Τὸ ἔτος 988 ὁ ἡγεμὼν τῶν Ρώσων Βλαδίμηρος ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ διῆ εἰς τὸ δόγμα τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἦτο γνωστὴ ἀπὸ ἐτῶν εἰς τοὺς Ρώσους, διότι καὶ Ρῶσοι χριστιανοὶ ποῦ καὶ ποῦ ὑπῆρχαν καὶ ἡ ἡγεμονίς Ὀλγα ἐπισκεφθεῖσα τὸ 957 τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐβαπτίσθη μαζί με τοὺς πολλοὺς ἀκολούθους της, ἀλλὰ τοῦ ὅλου ἔθνους ὁ ἐκχριστιανισμὸς ἔγινεν ἐπὶ τοῦ Βλαδιμήρου. Ὁ ἡγεμὼν αὐτὸς ἐσκέφθη μὲν νὰ γίνῃ χριστιανός, ἀλλὰ ἔνεκα τοῦ ἀλλοκότου χαρακτήρος του, τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἀνικανότητος νὰ ἐννοήσῃ τὰς ὑψηλὰς ἐννοίας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἔπρεπε χάριν τῆς ἡγεμονικῆς ἀξιοπροπέας νὰ τὸν κατακτήσῃ διὰ τῶν ὄπλων καὶ νὰ λάβῃ ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ἀλλαξοπιστίας του σύζυγον χριστιανὴν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκურίευσεν λοιπὸν τὴν Χερσῶνα, ἀρχαίαν ἑλληνικὴν πόλιν τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου καὶ κτήσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, καὶ διεμήνυσεν εἰς τὸν Βασίλειον Β' τὸν Βουλγαροκτόνον ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀν δὲν τοῦ δώσῃ σύζυγον τὴν ἀδελφὴν του Ἄνναν. Ὁ βασιλεὺς εὐρέθη εἰς δύσκολον θέσιν, διότι ἡ Ἄννα οὔτε ν' ἀκούσῃ δὲν ἤθελε τὸ συνοικέσιον. Τὸ ὄνομα καὶ μόνον τοῦ Ρώσου εἰδωλολάτρου ἐπροξενούσε τρόμον εἰς αὐτήν. Εἶχαν δὲ οἱ Ἕλληνες ἀρκετὴν πείραν τῆς βαρβαρότητας τῶν Ρώσων, ὥστε ἐδικαιολογεῖτο ἡ ἄρνησις τῆς Ἄννης. Διὰ ν' ἀποφύγῃ δὲ ὁ Βασίλειος ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς χριστιανοὺς νὰ κάμουν συνοικέσια μετ' εἰδωλολάτρας, δύναται δὲ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν αἰτήσιν του μόνον ἂν γίνῃ χριστιανός. Ἄλλο ποῦ δὲν ἤθελεν ὁ Βλαδίμηρος καὶ πρὸς μεγάλην κατάπληξιν τοῦ Βασιλείου, ὁ ὁποῖος ἐνόμιζεν ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ ξεφύγῃ, ἀπήντησεν ἀμέσως ὅτι δέχεται τὸν ὄρον. Ὁ Βασίλειος δὲν ἠμποροῦσε πλέον νὰ κάμῃ διαφοροτικὰ καὶ κατέβαλε πολλὰς προσπάθειάς διὰ νὰ πείσῃ τὴν ἀδελ-

φήν του, ὅτι ἔπρεπε νὰ στέρξῃ τὸν γάμον χάριν τῶν ὑπὸ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ὅπως εἶχαν τότε τὰ πράγματα πολλὰ κακὰ ἠμποροῦσε νὰ περιμένῃ ἀπὸ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Βλαδίμηρου. Ἡ Ἄννα ὑπέκυψε εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ ἔστερξε νὰ μεταβῇ εἰς δουλείαν, καθὼς ἔλεγεν, εἰς τὴν χώραν τῶν εἰδωλολατρῶν. Ἡ ἀκολουθία τῆς ἀπετελεῖτο ἀπὸ πλῆθος Ἑλληνίδων, μεγαστάνων καὶ κληρικῶν. Τὸ πλοῖον κατέπλευσεν εἰς τὴν Χερσῶνα, ὅπου ἀμέσως ἐβαπτίσθη ὁ Βλαδίμηρος καὶ ἐστεφανώθη τὴν Ἄνναν, τὴν ὁποίαν ἐχαιρέτισεν ὁ ρωσικὸς λαὸς ὡς τσαρίτσαν, δηλαδὴ θυγατέρα τοῦ τσάρου, ὅπως ὠνόμαζε τὸν μέγαν Ἑλληνα αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μετὰ τὴν στέφιν ὁ Βλαδίμηρος ἀπέδωσε τὴν Χερσῶνα εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀνεκηρύχθη σύμμαχος τῶν καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν πρωτεύουσαν Κίεβον ὑπεχρέωσεν ὅλους τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν ρωσικὸν λαὸν νὰ βαπτισθοῦν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἱερεῖς εἰς τὸν ποταμὸν Βορυσθένην, ὅπου ἐρρίφθησαν καὶ τὰ εἰδῶλα τῆς παλαιᾶς θρησκείας πρὸς πανηγυρικὴν ἐπικύρωσιν τῆς νέας. Ὁ Βλαδίμηρος ἦτο ἄνθρωπος ἄγριος καὶ αἰμοχαρὴς ὡς εἰδωλολάτρης, ἀνεδείχθη δὲ πραγματικὸς ἅγιος ὡς χριστιανὸς καὶ σύζυγος τῆς πορφυρογεννήτου Ἄννης. Διὰ τὴν διακόψην δὲ κάθε σχέσιν πρὸς τὸ παρελθὸν μετέβαλε καὶ τὸ ὄνομα ὀνομασθεὶς Βασίλειος πρὸς τιμὴν τοῦ γυναικαδέλφου του. Κατὰ μίμησιν δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκόσμησε τὴν πρωτεύουσάν του μὲ πολλοὺς ναοὺς, τῶν ὁποίων ὁ μεγαλύτερος ἦτο ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Δικαίως λοιπὸν ἡ ρωσικὴ ἐκκλησία ἐτίμησεν αὐτὸν ὡς ἰσαπόστολον καὶ ἅγιον.

Τὸ συνοικέσιον τῆς Ἄννης ὑπῆρξε μέγα γεγονός τῆς ρωσικῆς ἱστορίας κατὰ τὸν μεσαῖωνα. Ὅ,τι συνέβη εἰς τὴν χριστιανικὴν Γερμανίαν μὲ τοὺς λογίους Ἑλληνας, τὸ ἴδιον ἐγίνε καὶ εἰς τὴν εἰδωλολατρικὴν Ρωσίαν μὲ τοὺς Ἑλληνας ἱερεῖς. Αὐτοὶ ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ὄχι μόνον ἱεραπόστολοι τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπόστολοι τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀπεράντου ἐκείνης χώρας τοῦ Βορρᾶ. Εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ χριστιανισμὸς τὸ τελευταῖον θαῦμα του

ἐπεφύλαττε διὰ τοὺς Ρώσους. Ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας εἰς τὰ ἑκατομμύρια ἐκεῖνα τῶν Ρώσων ὑπῆρξεν ἀδιάκοπος ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 10^{ου} αἰῶνος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι ἡ ρωσικὴ ἐκκλησία ἐξηγοῦντο κατ' εὐθειαν ἀπὸ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον. Ὁ μητροπολίτης Κιέβου, ὁ ὁποῖος εἶχεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του ὅλον τὸν ρωσικὸν κλῆρον, διωρίζετο κατ' εὐθειαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Πρῶτος δὲ μητροπολίτης διωρίσθη ὁ Ἕλληνας Μιχαήλ. Διὰ τοὺς ἱστορικοὺς δὲ τούτους λόγους οἱ Ρῶσοι ἔτρεφαν μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν μέγαν σεβασμὸν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ἡ πνευματικὴ μητέρα τῆς ρωσικῆς ἐκκλησίας.

Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς διὰ τῶν συγγενικῶν σχέσεων τῶν βασιλέων μετεδόθη καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν Γεωργίαν τοῦ Καυκάσου ἀπὸ τὸ 1030, ὅτε ἡ χήρα τοῦ βασιλέως Γεωργίου ἔλαβεν ὡς σύζυγον τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου της Παγκρατίου τὴν ἀνεψιὰν τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ Δ' Ἐλένην, εἰς ἀντάλλαγμα δὲ προσέφερε τὴν συμμαχίαν της.

*
* *

Τὰ βασιλικά συνοικέσια μὲ τοὺς ἡγεμονικοὺς οἴκους τῆς Εὐρώπης ἔγιναν συχνότερα ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν καὶ ἐξῆς. Ἀπὸ τότε ἡ βασιλικὴ αὐλὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦλθεν εἰς στενωτέρας σχέσεις πρὸς τὴν Εὐρώπην, εἰς τὰς ὁποίας συνετέλεσαν πολὺ καὶ αἱ σταυροφορίαι. Ἡ διαθήκη τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου εἶχε λησμονηθῆ καὶ μόνον τὰ πολιτικὰ συμφέροντα τοῦ κράτους ἐκανόνιζαν τὰς συγγενικὰς σχέσεις. Ἄναφέρομεν ὀλίγα παραδείγματα.

Ὁ Μανουὴλ Α' ἐνύμφευσεν τὴν ἀνεψιὰν του Μαρίαν καὶ τὴν μικρανεψιὰν ἐπίσης Μαρίαν λεγομένην μὲ πρίγκιπας τῶν ἡγεμονικῶν οἴκων Οὐγγαρίας καὶ τοῦ φραγκικοῦ κράτους τῶν Ἱεροσολύμων, ὁ ἴδιος δὲ ἐνυμφεύθη πρώτην μὲν σύζυγον τὴν Βέρθαν συγγενῆ τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας Κορράδου Γ', δευτέραν δὲ τὴν Γαλλίδα Μαρίαν θυγατέρα

τοῦ βασιλέως τοῦ φραγκικοῦ κράτους τῆς Ἀντιοχείας Ραϊμούνδου. Ἡ Βέρθα, ἡ ὁποία μετωνομάσθη Εἰρήνη, ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς σπανίας βασίλισσας διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὰς ἄλλας χριστιανικὰς ἀρετάς. Ὁ σύγχρονος μητροπολίτης Εὐσταθίος ὀνομάζει αὐτὴν «ἅγιον γέννημα»¹, ὃ δὲ Νικήτας Χωνιάτης τὴν περιγράφει λεπτομερέστερα ὡς ἑξῆς. «Αὕτη μέντοι οὐ τοσοῦτον τοῦ σωματικοῦ κάλλους ἐφρόντιζεν, ὅσον τοῦ ἔνδον καὶ περὶ ψυχὴν ἐπεμέλετο. Οὐκοῦν ἐξομνυμένη τὰ ἐκ τῶν κόνεων ἐπιτρίμματα καὶ τοὺς τῶν ὀφθαλμῶν ὑπογραμμοὺς καὶ τὸν πλάστην τὸν κάτωθεν καὶ τὸ τεχνικόν, ἀλλ' οὐ φυσικόν, ἔρευθος καὶ ταῖς ἄφροσι τῶν γυναικῶν αὐτὰ ἐπιροίπτουσα ταῖς ἀρεταῖς προσανεῖχε καὶ ὠραῖζετο»². Διὰ τῆς Βέρθας ἐπλήρωσεν ἡ Γερμανία εἰς τὴν Ἑλλάδα ἓνα μικρὸν φόνρον εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν Θεοφανώ. Τὴν προτίμησιν πρὸς τοὺς ξένους ἡγεμόνας ἐδήλωσεν ὁ Μανουὴλ καὶ μὲ τὰ συνοικέσια τῶν παιδιῶν του. Τὴν θυγατέρα του ἀπὸ τὸν πρῶτον γάμον Μαρίαν κατ' ἀρχὰς μὲν ἠθέλησε νὰ ὑπανδρέψῃ μὲ τὸν Οὐγγρον ἡγεμόνα Βέλαν, τὸν ὁποῖον ἐσκέπτετο καὶ διάδοχον ν' ἀνακηρύξῃ. Ἐπειδὴ ὁμως παρετήρησε μεγάλην ἀντίδρασιν τῶν συγγενῶν του καὶ τῶν ἀρχόντων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐδέχοντο ν' ἀνέλθῃ εἰς τὸν θρόνον ἓνας βάρβαρος βασιλεὺς, μετέβαλε τὴν ἀπόφασιν καὶ τὴν συνέζευξεν ἔπειτα μὲ τὸν Ραινέριον, γόνον τῆς ἐν Ἰταλία φίλης ἡγεμονικῆς οἰκογενείας Μαρκίωνος τοῦ Μομφερατικοῦ. Ὁ γαμβρὸς λαβὼν τὸ ἀξίωμα τοῦ καίσαρος ἔμεινεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ πενθεροῦ του. Τὸν δὲ ἐκ τοῦ δευτέρου γάμον ἀνήλικον υἱὸν Ἀλέξιον Β' ἀρραβώνιασε μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Ζ' Ἀγνήν, ἡ ὁποία πολὺ μικρὰ ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ μορφωθῇ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ πενθεροῦ της. Ἐδῶ δὲ μετωνομάσθη Ἄννα. Εἰς τὰ συνοικέσια αὐτὰ παρατηρεῖται ἡ τάσις τῆς ἑλληνικῆς αὐλῆς ν' ἀλλάξῃ τὰ ὀνόματα τῶν

¹ Opuscula, ἔκδ. Tafel σελ. 272.

² ἔκδ. Βόννης σελ. 72.

ξένων πριγκιπισσῶν διὰ τὰ γίνῃ πληρέστερος ὁ ἑξελληνισμός των.

Ὁ Ἰσαὰκ Ἄγγελος διὰ τὰ εἰρηνεῦση πρὸς τοὺς Οὐγγρους ἐνυμφεύθη τὴν Οὐγγρίδα βασιλόπαιδα Μαργαρίταν. Ὁ Ἰωάννης Βατάτζης διὰ τὰ ἔχη τὴν συμμαχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου Δ' ἐναντίον τοῦ πάπα ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα του Κωνσταντίαν. Ὁ δὲ τελευταῖος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἐνῶ ἀκόμη ἦτο ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου, ἔλαβε πρῶτην καὶ δευτέραν σύζυγον φραγκικῆς καταγωγῆς, μετὰ δὲ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὸν θρόνον ἐμνηστεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Γεωργίας, ἀλλὰ τὸν γάμον ἐματαιώσεν ἢ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Αἱ σχέσεις αὐταὶ μὲ τοὺς ξένους βασιλεῖς εἶχαν ἐνίοτε καὶ ἀποτελέσματα κοινωνικὰ εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος ὅχι εὐχάριστα. Τὰ πολλὰ συνοικέσια τοῦ Μανουὴλ μὲ τοὺς Φράγκους ἐπροκάλεσαν τὴν συρροὴν πολλῶν Ἰταλῶν καὶ Γάλλων ἱπποτῶν καὶ ἄλλων εὐγενῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐκ τῶν ὁποίων οὗτος διώρισεν πολλοὺς εἰς διοικητικὰ ὑπηρεσίας. Ἡ προτίμησις τῶν ξένων ἦτο φυσικὸν νὰ προκαλέσῃ τὴν δικαίαν δυσαρέσκειαν καὶ τὸν φθόνον τῶν Ἑλλήνων, ὅτε δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἀνγλικοῦ Ἀλεξίου Β' ἀνέλαβεν ἡ Γαλλίς μητέρα του Μαρία, ἡ ὁποία σχεδὸν ὅλην τὴν διοίκησιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐνεπιστεύθη εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς τῆς, ἡ ἀγανάκτησις τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο πλέον εὐκολον νὰ συγκρατηθῇ. Ἐξεδηλώθη ἔθνικὴ ἐξέγερσις, τὴν ὁποίαν ἐκμεταλλευθεὶς ἐπιτηδεῖως ὁ Ἀνδρόνικος Α' Κομνηνὸς ἐπροκάλεσεν αἱματηρὰν στάσιν κατὰ τῶν Φράγκων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐφρονεύθησαν πολλοί. Ἐντὸς δὲ τῆς τρομερᾶς ἐκείνης ἀνωμαλίας καταλαβὼν αὐτὸς τὸν θρόνον κατεδίκασεν εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον τὴν Μαρίαν καὶ τὸν Ἀλέξιον. Ἡ μνηστὴ τοῦ Ἀλεξίου Ἄννα ἐσώθη, διότι τὴν συνεζεύχθη αὐτὸς ὁ Ἀνδρόνικος. Ἄξιος ἰδιαιτέρας παρατηρήσεως εἶναι ὁ ἐντελής ἑξελληνισμὸς τῆς βασιλείσεως αὐτῆς. Ὅτε ἀργότερα κατὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, ὅποτε ἡ

Ἄννα ἦτο ἤδη χήρα, μερικοὶ Γάλλοι ἡγεμόνες καὶ εὐγενεῖς εὐρισκόμενοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἠθέλησαν νὰ παρουσιασθοῦν εἰς αὐτὴν καὶ νὰ ὑποβάλουν τὰ σέβη των ὡς πρὸς ἀδελφὴν τοῦ τότε βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου Β', ἡ Ἄννα δὲν ἠθέλησε νὰ τοὺς δεχθῆ. Μόλις δὲ καὶ μὲ πολλὰς δυσκολίας ἐπέισθη νὰ δεχθῆ τὸν συγγενῆ της Λουδοβίκον, πρὸς τὸν ὁποῖον ὠμίλησε διὰ μέσου διερμηνέως, διότι εἶχεν ἀπομάθει ἐντελῶς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν.

*
* *

Ἐξετάζοντες μὲ προσοχὴν τὰ ἐκατέρωθεν ἐλατήρια τῶν συγγενικῶν τούτων σχέσεων παρατηροῦμεν μίαν σπουδαίαν διαφορὰν. Οἱ Βυζαντινοὶ βασιλεῖς ἔκαμναν τὰ συνοικέσια μόνον διὰ λόγους πολιτικούς, ὡσάκις ἐπρόκειτο νὰ ὑποστηρίξουν σπουδαῖα τοῦ κράτους συμφέροντα. Ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συμβαίνει σήμερα αἱ συγγενικαὶ σχέσεις τῶν βασιλέων εἶχαν μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ τὰ συμφέροντα τῶν Κρατῶν. Ἦτο τότε ἐποχὴ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, ὅτε οἱ βασιλεῖς ὅλου τοῦ κόσμου ἐκυβερνοῦσαν τοὺς λαοὺς μὲ τὸ δόγμα τοῦ «ἐλέω θεοῦ», αὐτοὶ καὶ μόνοι εἶχαν τὴν εὐθύνην ἐνώπιον τοῦ θεοῦ διὰ τὴν στρατιωτικὴν, πολιτικὴν καὶ διπλωματικὴν διοίκησιν τῶν κρατῶν καὶ εἶχαν ἀπόλυτον δικαίωμα νὰ διαθέτουν τὰ ἐδάφη τῶν κρατῶν κατὰ βούλησιν παρέχοντες ὀλοκλήρους ἐπαρχίας ὡς προῖκας τῶν θυγατέρων των. Λοιπὸν οἱ μὲν Βυζαντινοὶ βασιλεῖς ἔκαμναν τὰ συνοικέσια μόνον διὰ νὰ καρποῦνται ὠφελείας ὑπὲρ τοῦ κράτους, ἐνῶ τοῦναντίον οἱ ἄλλοι ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γεωργίας μέχρι τοῦ ἰσχυροτέρου μονάρχου τοῦ μεσαίωνος αὐτοκράτορος τῶν Φράγκων Καρόλου τοῦ μεγάλου ἐνόμιζαν τιμὴν των νὰ συμπεθεριάζουν μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος. Σπάνια εἶναι τὰ παραδείγματα βασιλέων, οἱ ὁποῖοι πλὴν τῆς φιλοδοξίας παρεκινοῦντο καὶ ἀπὸ λόγους πολιτικοῦ συμφέροντος. Πρῶτος θρόνος τῆς οἰκουμένης ἦτο τότε ὁ ἑλληνικὸς ἔνεκα τοῦ πλούτου καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας

καὶ τῆς ὑψηλῆς μορφώσεως τῆς βασιλικῆς αὐτῆς καὶ καθόλου τοῦ ὑπερόχου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, μὲ σεβασμὸν δὲ ἀπέβλεπαν εἰς αὐτὸν ὅλοι μέχρι καὶ τῶν βασιλέων τῶν Ἰνδιῶν. Ἦσαν δὲ εὐρύταται αἱ ἔξωτερικαὶ σχέσεις τῶν βασιλέων μας. Κρίνοντας δὲ μερικὰ συνοικέσια ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῶν κοινωνικῶν αὐτῶν ἀποτελεσμάτων ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ ὑπερηφανευώμεθα, ὅτι αἱ Ἑλληνίδες βασιλοποῦλλαι ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι φορεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν ἀπὸ παχυλῆν ἀμάθειαν κατεχομένην Εὐρώπην.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

